

AFETİNAN'IN CENEVRE GÜNLERİ VE TARİH ÇALIŞMALARI

Hüsnü ÖZLÜ

Özet

Cumhuriyetin ilk yıllarında başlatılan ve millî kültürümüzü tanımak, korumak ve çağdaş medeniyetler seviyesinin üzerine çıkarmak adına yapılan girişimlerin en önemlisi tarih alanında başlatılan çalışmalardır. Bu kapsamda ortaya çıkan yeni tarih anlayışı millî tarih şuuru oluşturma adına önem arz etmektedir. Kurulan Türk Tarih Kurumu ile bilim, tarih ve kültürümüzün önü açılmış ve yapılan çalışmalar bilimsel esaslara bağlanmıştır. Bu çalışmalar kapsamında Afetinan birçok konuda araştırma yapmak ve Türk tarihini aydınlatmak adına 1935 yılında Cenevre'ye giderek öğrenimini devam ettirmiş ve önemli çalışmalar yapmıştır. Cenevre'de yaptığı çalışmalarda sürekli Atatürk ve Tarih Kurumu ile temas halinde olmuş ve tezlerini daima bilimsel esaslara oturtmuştur. Ayrıca, yaptığı tüm çalışmaların amacının Türk medeniyetini belgelere dayalı bilgiler ile araştırmak ve buradan elde edeceği sonuçlar ile yeni eserler ortaya koymak olduğunu belirten Afetinan araştırmalarını çok yönlü sürdürmüş ve hocası Profesör Pittard'dan bu konuda büyük destek görmüştür. Türk Tarih Kurumunun da kuruluşunda ve işleyişinde önemli hizmetleri olan Afetinan, Cenevre'de aldığı eğitimi Türkiye'ye döndüğü zaman 1939 yılından itibaren akademik boyuta taşımış ve Atatürk'ün başlatmış olduğu tarih çalışmalarını devam ettirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Kültür, Arkeoloji, Eğitim, Araştırma.

GENEVA DAYS AND HISTORY STUDIES OF AFETINAN

Abstract

One of the most substantial activities performed on the early days following the establishment of Turkish Republic was to initiate the history studies in order for knowing our national culture as well as ascending it over the contemporary civilizations. Within this context, the newly established history concept was of great significance for creating a national history comprehension. Upon the establishment of Turkish Historical Society, science, history and culture were appreciated and the studies were based upon science. Within the framework of such activities Afetinan was appointed to study in Geneva in the year 1935 in order to conduct researches upon numerous affairs and as well as to illuminate Turkish history and held substantial studies. In the studies she held in Geneva she continuously contacted Turkish Historical Society of Atatürk therefore confirming her thesis on scientific basis. In addition, Afetinan, disclosing that her primary objective in all studies was to do a research upon Turkish civilization with the documents and to publish new works by these new data

acquired, continued her studies from a very large perspective and gently supported by her instructor Prof. Pittard, PhD. Afetinan having excellent contributions in the foundation and functioning of Turkish Historical Society went on her education in Turkey as from 1939 in an academic perspective following her return to Turkey and continued the history studies initiated by H.E. Atatürk.

Keywords: History, Culture, Archeology, Research.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu ile birlikte her alanda başlayan değişim ve yenileşme hareketleri, özellikle kültür ve tarih alanında atılan somut atılımlarla kendini göstermiş, kurulan Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu ile bilimsel esaslara dayalı çalışmalar başlatılmıştır. Türk Tarih Kurumunun kuruluşu ile birlikte başlayan ve bu kurumun gerçekleştirdiği Birinci ve İkinci Türk Tarih Kongreleri'nde alışlagelmiş bakış açıları ve tarih zihniyetinin dışına çıkmış ve yeni söylemlerle tüm dünyaya mesajlar yollanmıştır. Bu mesajın ana felsefesini ise "Türk Tarih Tezi" oluşturmuştur. Bu tez ile bütün dünyada Türklük ve Türk tarihi aleyhinde oluşturulmuş yalan ve yanlış kanaatlere, karşı tez ortaya atılmış ve bu tezin sağlam temellere oturtulması için çalışmalara başlanmıştır.

İşte bu çalışmalara temel teşkil edecek nitelikte olmak üzere, Atatürk, Afetinan'dan Türk Ocakları Yasası'nın 2. ve 3. maddelerinin açıklanması konusunda çalışma yapmasını istemiş ve 27 - 28 Nisan 1930 tarihlerinde gerçekleşen Türk Ocakları Kongresi'nde Aksaray delegesi olarak söz alan Afetinan; Türk Ocaklarının amacını, işlevini açıklayan bir konuşma yaparak "Türk Tarih Tezini" dile getirmiş ve Türk tarih ve medeniyetini bilimsel olarak incelemek üzere bir heyet kurulması için önerge vermiştir. Afetinan, bu önerge üzerine kongreden sonra oluşturulan Türk Tarih Heyeti'nin 16 kişilik kurucu üyeleri arasında yer almıştır.

Türk tarihi ile ilgili yapılan çalışmaları açıklamadan önce, bu çalışmalarda aktif görev alan Afetinan'ı kısaca tanıyalım. Afetinan, orman memuru İsmail Hakkı Bey (Uzmay), ve Doyran Müderrisi Emrullah Efendi'nin torunu olan Şehzane Hanım'ın çocuğu olup, 30 Ekim 1908 günü Selanik'in Doyran(Doirani) kasabasında doğmuştur. Ailesi, Balkan Savaşları'ndan sonra Anadolu'ya geçmiş ve babasının görevinden dolayı birçok yerde bulunmuşlardır. 1915 yılında annesini kaybeden Afetinan, ilköğrenimine Eskişehir'in Mihalıççık ilçesinde başlamış daha sonra öğrenimini Ankara ve Biga'da sürdürerek 1920 yılında ilkokuldan mezun olmuştur. Afetinan, 1922 yılında babasının görevi dolayısıyla buldukları Antalya Elmalı'da öğretmenlik belgesini alarak, Elmalı Kız Okulu'na öğretmen olarak atanmıştır. Daha sonra 1925 yılında Bursa Kız Muallim Mektebi'ni bitirerek İzmir'de Redd-i İlhak İlkokulu'nda göreve başlamıştır¹.

Afet Hanım, 1925 yılında Redd-i İlhak İlkokulu'nda yeni göreve başladığı sırada bir çay ziyaretinde Cumhurbaşkanı Atatürk ile tanışmış, ailesinin Selanik'in

1 Arı İnan, *Prof. Dr. Afetinan*, İstanbul, 2005, s.15.

Doyran kasabasından olması nedeniyle Cumhurbaşkanı'nın ilgisini çekmiş ve ailesini Atatürk ile tanıştırmıştır. Bu arada Atatürk'e öğrenimini sürdürmek ve yabancı dil öğrenmek istediğini açıklayan Afet Hanım, kısa bir süre sonra Ankara'ya atanmıştır². Afetinan, dil konusundaki eğitimini almak üzere İsviçre'nin Lozan şehrine Fransızca öğrenmek için gönderilmiş, 1927'de yurda döndüğünde bir süre Fransız Kız Lisesi'nde öğrenim görmüştür. Bu arada ortaöğrenim tarih öğretmenliği sınavına girerek öğretmenlik belgesini almış ve 1929-1930 eğitim döneminde Ankara Musiki Muallim Mektebi'ne Tarih ve Yurt Bilgisi öğretmeni olarak atanmıştır³.

Kendisine yeni kurulan Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde öğretim görevliliği teklif edilince, Afetinan, yükseköğrenimini Cenevre'de yapmaya karar vererek, Cenevre Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Bilimler Fakültesi'nin Yakın Çağ ve Modern Tarih Bölümü'ne kaydolmuştur. Burada İsviçreli antropolog Eugene Pittard'ın öğrencisi olmuş ve "Türk Osmanlı Devrinin Ekonomik Tarihi" adlı tezini sunarak Temmuz 1938'de lisans diplomasını almıştır. "Türk Halkının ve Türk Tarihinin Antropolojik Karakteri Üzerine" konulu doktora tezi ile Temmuz 1939'da ise doktorasını tamamlayarak sosyoloji doktoru unvanını almıştır⁴.

1. Atatürk'ün Başlattığı Tarih Çalışmaları

Atatürk, tarih bilimini milletlerin hayatında en önemli rehber olarak görmüş ve bu konuda şunları söylemiştir. "Devletlerin, umumiyetle müesseselerin teşekküllerinde, bu müesseselerin mahiyetleri tebdilde ve bunların inhilâl ve inkırazlarında müessir olmuş olan sebepler ve amillerin tetkikinden çıkan neticeler olmalıdır. Bir imparatorluğun dogmasını intaç eden sebepler, mühim olduğu gibi, batması sebep ve amilleri tetkikinden çıkacak netice de, o kadar mühimdir"⁵. Okuduğu kitaplar ve incelediği eserlere bakıldığında, özellikle Türk medeniyeti tarihi araştırmalarına dikkat çektiği ve bu alanda yapılan yanlış değerlendirmelere yönelik incelemeler yaptığı görülmektedir. O, bu alandaki bilgilerini artırmakla yetinmemiş, üstün bir tarih bilincine sahip olarak, bilimsel esaslara dayalı araştırmalara önem vererek, konunun uzmanları ile tartışacak bir duruma yükselmiştir. Atatürk, Türk milletinin, yeni araştırmalar yapılarak, tarih temelini ortaya çıkarmak amacıyla daha savaş yıllarında çalışmalar başlatmış ve daha sonra bu çalışmalarını bilimsel esaslara oturtmuştur⁶.

Atatürk'ün ulus devlet anlayışında tarih, ana öğelerden biridir. O, ulusları oluşturan 3 ana öğeden birinin 'zengin bir hatıra mirasına sahip olma' yani tarih olarak görmekte ve Türk ulusunun oluşmasında da tarihsel yakınlığın büyük etken olduğunu ifade etmektedir. Atatürk'e göre yalnız geçmişleriyle övünen insanlar, bu dünyada artık yapacakları işleri kalmamış olanlardır. Geçmişe dayanmayan bir ulusçuluk olamayacağına göre, önemli olan tarihten övünülecek noktaları bulup

2 A.g.e., s.97.

3 A.g.e., s.99.

4 A. Afetinan, *Atatürk'ün Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1981, s.28.

5 A. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, Ankara, 1968, s. 274.

6 A. Afetinan, "Atatürk ve Tarih", *Atatürkçülük*, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İkinci Kitap, İstanbul, 1984, s.152.

çıkarmak ve onları sürdürebilmektir. Bunun için de en belirgin ölçüt kültür ve uygarlıktır. İşte Atatürk tarih bilimi ile bunu aramaktadır⁷.

Atatürk 'tarih ilmini devletin sağlam temeller üzerine oturması için manevi bir güç olarak kullanmıştır. Bir başka deyişle, devletin kuruluş yıllarından sonra Türk halkının benliğini bulabilmesi için en güvenilir vasıtayı 'Tarih'te bulmuştur. Çünkü milletler böyle zamanlarda varlıklarını korumak, kudretlerini geliştirmek ve manevi kıymetlerine dayanarak geleceğe emniyetle yürümek için, kendilerini ve derin köklerini tanımak ve anlamak ihtiyacını duymuşlardır. Bu ise geçmişlerini tekrar gözden geçirmekle, daha doğrusu tarihlerine yeni bir bakışla mümkün olabilmektedir⁸.

Bir milletin kendi benliğini bulma çabası ve bilinci, o milleti tarihinin derinliklerinden bugüne, bugünden de yarına kesintisiz olarak uzandıran manevî bir çabadır. Bu güç milletleri birbirine kenetleyen ortak bir ruhtur. Bu ruhun canlı tutulabilmesi, o milletin yeni gelişmelere açık olmakla birlikte, kendi kültür değerlerine hakkıyla sahip çıkabilmesine; millî kültürün temel direklerinden olan dil ve tarih konularında hazırlıklı ve bilinçli olmasına bağlıdır. İşte bundan dolayıdır ki, Atatürk, millî kültür, dil ve tarih konularına, birer bilim dalı olmaları dışında, özel bir önemle eğilmiştir⁹.

*"Herhangi bir tarihi elinize aldığınız zaman onun gerçeğe uygun olup olmadığına güven duymak için dayandığı kaynak ve belgeler araştırılır. Bizim şimdiye kadar doğru bir tarihe malik olamayışımızın sebebi, tarihlerimizin, hakiki okuyucuların belgelerle dayanmaktan ziyade ya birtakım meddahların veya birtakım kendini beğenmişlerin hakikat ve mantıktan uzak sözlerinden başka kaynak bulamamak meddahlığıdır"*¹⁰ sözleri ile Atatürk, Türk tarihçiliğini vakanüvislik anlayışından kurtarıp modern tarihçilik anlayışına yaklaştırma çabaları içinde olmuştur.

Atatürk tarihçilerin bilimsel araştırmalarda ana kaynaklara inmeleri gerektiğini belirtmiş ve gerçeğin araştırılmasını başkalarından aktarmalar yapmak suretiyle değil, ancak ana kaynaklara dayanmak suretiyle mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Tarih yazımında taklitçiliğin, ya da nakilçiliğin değil, orijinal olmanın esas olduğunu arkadaşlarına daima tekrarlamıştır. Bu konuda tarih bilimi hakkında: *"Tarih hayal mahsulü olamaz. Tarih yazarken gerçek olayları bulmaya çalışmalıyız. Eğer bulamazsak bilinmezliği ve bu noktada bilgisizliğimizi itiraf etmekten çekinmeliyim."*¹¹ demıştır.

Tarihin önemini her ortamda açıklayan Atatürk, siyasi bakış açısı yanında tarihin ilmi yönüyle de ilgilenmektedir. O, 16 Ağustos 1931'de TTK başkanı Tevfik Bıyıklıoğlu'na yazılan mektupta *"Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet alır"* sözleri ile bunu ortaya koymaktadır¹².

7 Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi-Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, III. Kitap-II. Bölüm, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s.s.90-91.

8 Halil Demircioğlu, "Tarih, Biz ve Atatürk", *Belleten*, C.XXXV, S. 139, s.453.

9 A. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara, 1968, s. 271.

10 Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, 1984, s.138.

11 Bekir Sıtkı Baykal, "Atatürk ve Tarih", *Belleten*, C. XXXV, S. 140, s. 538.

12 Ekrem Akurgal, "Türk Tarih Tezinin Ortaya Konulmasındaki Sebepler", *Belleten*, C. XX, s.583.

Atatürk'ün tarih ile ilgili çalışmaları hızlandırmasına ve konuyla yakından ilgilenmesine sebep olan olay, 1928 yılında Afetinan'ın Fransızca bir coğrafya kitabında bulunan Türklerin sarı ırktan, ikinci sınıf bir ırk olduğu iddiasını görmesi ve bundan Atatürk'e bahsetmesi olmuştur. Atatürk bu iddiaya karşılık, "Hayır böyle olamaz" diyerek tepki göstermiş ve "bunun üzerinde meşgul olalım" diyerek bu iddialara yeterli cevabı verebilmek için yoğun bir biçimde tarih araştırmalarına ve çalışmalarına yönelmiştir¹³. 1929 yılında göreve başladığı Ankara Musiki Muallim Mektebi'nde tarih ve yurt bilgisi dersleri için okutacağı kitap konusunda Atatürk'ün de talimatı ile yeni bir çalışma başlatılmış ve sonuçta "Vatandaş İçin Medeni Bilgiler" adlı kitap yazılmıştır. Bu eserde vatandaşlara gerek devlet ve hükümetle ve gerek aralarındaki münasebete nazaran mevcut vazifeleri ve hakları ve umumiyetle devlet teşkilatını öğreten bilgiler medeni bilgiler adı altında toplanmıştır¹⁴. EK-1

Türk Tarihini gerçek boyutları ve içeriği ile ortaya çıkarmayı amaç edinen bir Tarih tezine ve dolayısıyla da bu tezi ispatlamak için yapılan tarih çalışmalarına ihtiyaç olduğunu vurgulayan Atatürk bu konuda bir dizi çalışma başlatmıştır. Atatürk'ün ortaya attığı Türk tarih tezine göre; Türk Milleti'nin tarihi, şimdiye kadar anlatıldığı gibi yalnız Osmanlı tarihinden ibaret değildir. Türk'ün tarihi çok daha eskidir ve bütün milletlere kültür ışığını saçmıştır. Türkler sarı ırktan değil, beyaz ırktan insanlardır. Bugünkü yurdumuzun sahipleri, eski kültür kurucuları ile aynı vasıfları taşıyan insanlardır. Orta Asyalıların torunları olan bugünkü Türkler, dünya uygarlığını yaratan insanların soyundandır ve bu uygarlığa önemli katkılarda bulunmuşlardır. Dünya uygarlığı, insanlığın ortaklaşa malıdır. Bu tezin başlıca esasları; Medeniyetin ilk çıkış yeri ve beşiğinin Orta Asya olduğu, Brekisefal ve beyaz ırkın ilk yurdu Orta Asya olduğu, Türklerin brakisefal ve beyaz ırktan olup, anayurtları Orta Asya olduğu, ilk medeniyetin yaratıcısı Türkler olduğu, ayrıca, tarih öncesi devirlerde Orta Asya'da meydana gelen büyük kuraklık yüzünden bu medeniyetin dağıldığı ve sahibi olan Türklerde Hint'e, Çin'e, Mezopotamya'ya, Anadolu'ya, Kafkasya'ya ve dünyanın diğer yerlerine göç ettiği görüşlerine dayanmaktadır¹⁵.

Yapılacak tarih çalışmalarıyla yabancıların iddialarına karşı bu sorulara, belgelere ve gerçeğe dayanan cevaplar bulunacaktı. Özellikle Türk toprakları üzerinde yabancıların tarihi iddiaları, gerçeğe aykırı şekilde yazılan, değiştirilen tarihi bilgiler niteliğindedir. Tarihimizi gerçek yapısı ile ortaya koymak, Türklük ve ata yurdu hakkında gerçek tarihi bilgileri dünya kamuoyuna duyurmak, başta Atatürk olmak üzere Türk tarihi araştırmalarının amacıdır¹⁶.

Yeni tarih anlayışı çerçevesinde, Türklerin Anadolu'nun yerli halkı olduğu, Hititlerin ve Sümerlerin Türk oldukları, Türklerin medeniyete büyük hizmetleri dokunan on binlerce yıllık maziye sahip büyük bir millet oldukları öngörüsüne varılmıştır. Afetinan'ın 1932'deki Birinci Türk Tarih Kongresi'nde yapmış olduğu konuşmasında, "Kafası ve vicdanını en son terakki şuleleriyle güneşlendirmeye karar vermiş olan bugünün Türk çocukları biliyor ve bildireceklerdi ki, onlar 400 çadırlı bir

13 A. Afetinan, "Atatürk ve Tarih Tezi", *Belleten*, C.III, 1939, s.242.

14 Arı İnan, *Prof. Dr. Afetinan*, s.104.

15 A. Afetinan, *Atatürk ve Tarih Tezi*, s.s.245-246.

16 Enver Ziya Karal, "Atatürk'ün Türk Tarih Tezi", *Atatürkçülük, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi*, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İkinci Kitap, İstanbul, 1984, s.s.158-159.

*aşiretten değil on binlerce yıllık arı medeni, yüksek bir ırktan gelen, yüksek kabiliyetli bir millettir*¹⁷sözleri 1928’ den beri yapılan çalışmalarla desteklenilmeye çalışılan Türk tarih tezinin dört yılda aldığı şekli belirtmektedir.

Türkiye’de modern manada tarih araştırmaları Türk Tarih Kurumu’nun kuruluşu ile başlamamıştır. Türk Tarih Kurumunun, Atatürk’ün önderliğinde kurulması ve çalışmalarında Atatürk’den destek almış olması bu alanda yapılan çalışmaların daha da kıymetlenmesine zemin hazırlamıştır. Türk Tarih Kurumunun faaliyetleri, Osmanlı Devleti’nin son yıllarında Osmanlı Tarih Encümeni tarafından icra edilmiş olup, 1924 yılında kurulan Türk Tarih Encümeni bu kurumun devamı niteliğindedir. Bu encümen, aynı adı taşıyan dergisi ve orijinal eserleriyle değerli çalışmalar yapmıştır. Adı geçen encümen daha sonra 6 Temmuz 1927 tarihinde 5419 sayılı kararname ile Maarif Vekâleti tarafından İstanbul’da yeniden örgütlendirilmiştir¹⁸.

23 Nisan 1930’da Ankara’da toplanan Altıncı Türk Ocakları Kurultayında, 28 Nisan 1930 tarihli toplantıda Aksaray delegesi ve Ankara musiki Muallim Mektebi tarih öğretmeni Afetinan, söz almış ve Türk tarih araştırmacılığının eksikliklerinden bahsederek, Türk ulusunun kurduğu büyük uygarlıkları konu alan bir konuşma yapmıştır. Konuşmanın ardından kırk imzalı bir önerge vermiştir¹⁹. Böylece ‘Sarı ırk meselesinin’ yarattığı önyargıyı ortadan kaldırmak için iki sene çalışan Atatürk, Afetinan ve çevresi, meselenin devlet düzeyinde çözümünden yana tavır almışlardır. Bu önergede, “*Türk tarihini ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik etmek için daimi bir heyetin teşkiline karar verilmesi ve bu heyetin azasını seçmek salahiyyetinin merkez heyetine bırakılması*” teklif edilmiştir²⁰.

Daha sonra önerge yasa encümenine sevk edilmiş ve encümenin raporunda, Türk Ocakları Yasasının 84. maddesine şöyle bir hüküm eklenmesi önerilmiştir. “*Merkez heyeti, Türk tarihi ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik ve tettebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir Türk Tarih Tetkik Heyeti teşkil eder*”. Böylece Türk Tarih Kurumu’nun çekirdeği olan Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti, Türk Ocakları Yasasının bu maddesi gereğince kurulmuştur²¹.

Türk Ocağı, Türk Tarih Tetkik Heyeti, ilk toplantısını 4Haziran 1930’da Türk Ocakları Merkez Heyeti binasında, Türk Ocakları Merkez Heyeti Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver’in başkanlığında yaparak yönetim kurulunu seçmiştir. Afetinan yönetim kurulunda görev almış ve kurumun ilk sekreterliğine Uluğ İğdemir seçilmiştir. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’nin kurulma çalışmaları 1930 yılına uzanmaktadır. Bu dönemde düzenlenen Türk Ocakları’nın VI. Kurultayı’nda cemiyetin oluşumu ve tarih çalışmalarının önemi gündeme gelmiş, basta Afetinan olmakla “*Türk Tarih Tezinin*” bazı ana temelleri atılmıştır. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’nin ilk işi liseler için tarih kitabının yazılması olmuştur. Cemiyet içinde bunun için bir heyet oluşturulmuş, Ağustos ayında ise bu cemiyet, Dolmabahçe

17 A. Afetinan, “Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde”, *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul, 1932, s.41.

18 Mete Tuncay, *Türkiye Cumhuriyet’inde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, Ankara, 1981, s. 299.

19 A. Afetinan, “Türk Tarih Kurumunun Kuruluşuna Dair”, *Belleten*, C.XI, 1947, s. 173.

20 Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu, Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1983, s.2.

21 A. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, s.s.193-198.

Saray'ında lise tarih kitabının yazımına başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda da Liseler için Tarih I, II, III, IV kitaplarının yazımı gerçekleştirilmiştir.

Atatürk, 1934'ten 1938'e kadar Türkiye Büyük Millet Meclisindeki açış nutuklarında Türk Tarih Kurumun'dan bahsetmekle, bu cemiyete karşı hükümetçe önem verilmesini istemiş ve aynı zamanda kamuoyunun ilgisini bu kuruluşun üzerine çekmiştir. 1 Kasım 1934 tarihinde TBMM'nin açılışında yapmış olduğu konuşmasında "Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz, bu işlerin basında da Türk tarihini, doğru temelleri üstüne kurmak, öz Türk diline, değeri olan genişliği vermek için candan çalışmakta olduğumuzu söylemeliyim. Bu çalışmaların göz kamaştırıcı verimlere erişeceğine şimdiden inanabilirsiniz"²² diyerek ülke içerisinde tarih ve dil alanlarında yapılan çalışmalara değinmiş ve Türk Tarih Kurumuna duyduğu güveni yinelemiştir.

Yine cemiyetin kuruluşundan sonra hazırlanan "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı eserin amacı, asırlarca çok haksız iftiralara uğratılmış, ilk medeniyetin kuruluşundaki hizmet ve emekleri inkar olunmuş büyük Türk milletine, tarihi hakikatlere dayanan şerefli mazisini hatırlatmaktır. Afet Hanım bu eserin, Atatürk'ün "Türklerin cihan tarihindeki hakiki yeri ve medeniyet alemindeki? ne olmuştur" sorusuna cevap vermek amacıyla yazılmaya başladığını belirtmektedir.²³

Birinci Türk Tarih Kongresi'nden sonra Türk tarihinin açıklanması ve belgelenmesi için süregelen çalışmaların verdiği sonuçları bilim dünyasına sunmak amacı ile 20-25 Eylül 1937'de İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda İkinci Türk Tarih Kongresi toplanmıştır. Kongrenin birinci oturumu, Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, vekillerin, yabancı elçi heyetlerinin, kalabalık üye ve dinleyici kitlesinin huzurunda Türk Tarih Kurumu Başkanı Hasan Cemil Çamlıbel'in bir nutku ile açılmıştır. Bundan sonra reis, fahri reis ve reis vekilleriyle kâtiplerin seçimleri yapılmıştır. Kongre başkanlığına Kültür Bakanı Saffet Arıkan, fahri reisliğe Cenevre Üniversitesi profesörlerinden Pittard, reis vekilliklerine Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Afetinan, Hasan Cemil Çamlıbel ve Halil Ethem seçilmiştir. Bu Kongreye, Almanya, Amerika, Avusturya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Fransa, İngiltere, İsveç, İsviçre, Macaristan, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'dan dünyaca ünlü bilim adamı katılmıştır. Böylece bu kongreye ilk defa yabancı bilim adamları da çağrılarak uluslararası bir nitelik kazandırılmıştır. Böylece "Türk Tarih Tezi" yabancı ilim adamlarının da incelemesine sunulmuştur. İkinci Türk Tarih Kongresi gerek bu niteliği, gerekse kongre dolayısıyla Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenen anlamlı sergisi ile önem kazanmıştır. Atatürk bu kongreyi büyük bir ilgiyle izlemiştir. Kongrede 46'sı yabancılar tarafından olmak üzere 97 bildiri sunulmuştur.

İkinci Türk Tarih Kongresi'nin açış konuşmasından sonra Afetinan, Kurumun arkeolojik faaliyetleri hakkındaki raporunu sunmuştur. Raporunda Cumhuriyet yönetiminin tarih alanında yaptığı yatırımın amacına ve kapsamına işaret ederek özellikle arkeolojinin, fiziki antropoloji aracılığıyla uygarlığın fiziki bir şekilde açıklanmasıyla bağlantılı başarılarından söz etmiştir. Bu konuşma kongrenin 'bilimsel' hedeflerini vurgulamaktadır²⁴. Kongre, Türklerin Anadolu üzerindeki

22 A. Afetinan, "Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında", *Belleten*, C. XXXV, 1971, s. 528.

23 A. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, s. 193.

24 *İkinci Türk Tarih Kongresi (İstanbul 20-25 Eylül 1937)*, Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan

tarikh öncesi kalıntılarını kanıtlamak, arkeolojiyi sadece buna tanıklık yapmaya zorlamak böylece Türklerin bir 'ulus' olarak büyük bir uygarlık sahibi olduklarını çıkarmayı esas almıştır.

İkinci Kongrede en çok ilgi duyulan ve üzerinde en çok rapor hazırlanan bilim dalı arkeolojidir. Kongrede, "Türk Tarih Tezi", yabancı ve yerli bilim adamlarınca tartışılmıştır. Kongre zabıtlarında bu amaç, "Türk Tarih Tezi, yeni tetkikler ve hafriyatlarla giderek kuvvetlenmiş, birçok yeni meselenin dünya ilim aleminin tetkik ve münakaşasına arz edilmesi lüzumu hasıl olmuştur." şeklinde belirtilmiştir²⁵.

2. Afetinan'ın Cenevre Günleri

Ankara Kız Lisesi tarih ve yurt bilgisi öğretmeni olarak görev yaptığı sırada Kültür Bakanlığı'nca yeni açılacak fakültede öğretim görevlisi olması teklif edilen Afetinan, bu görevin ancak yüksek lisans ve doktora öğreniminden sonra kabul edebileceğini bildirmiş, bunu üzerine kendisi 14 Ekim 1935 tarih ve 40390 sayılı yazı ile Cenevre'de öğrenim görmek üzere görevlendirilmiştir²⁶. Bu resmi görev üzerine Cenevre Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Bilimler Fakültesi'nin Yakın Çağ ve Modern Tarih Bölümü'ne kaydolan Afetinan öğrenimine başlayarak araştırma faaliyetlerini planlamıştır.

3 Kasım 1935 tarihinde Atatürk'e yazdığı mektupta, Cenevre'ye gelir gelmez derslere başladığını, sınavlar için zorunlu olan derslerin profesörleri ile tanışarak derslerine devam ettiğini, Profesör Pittard'ın dersinin gelecek yıl olmasına rağmen hocanın ısrarı ile aldığını belirtmiştir. Pittard kendisinin en iyi anlaştığı hoca olup, özellikle derslerde Türkiye'deki arkeolojik buluntulardan bahsetmesi, Türklüğe ve Küçük Asya kültürüne ilgi duyması bu yakınlığı daha da artırmıştır²⁷. Ayrıca bölüm derslerinden ayrı olarak Linguistique dersine de dinleyici olarak giren Afetinan, bölüm profesörlerinden ileriye yönelik akademik açıdan çok yararlanacağını bilgisini vermektedir²⁸. Derslerde özellikle Türklük üzerine sözler alması ve profesörlerle bu konuda tartışarak onları ikna etmesi aldığı eğitimin çok çetin ve

Tebliğler, İstanbul, 1943, s.s. 8-12.

25 A.g.e., s.14.

26 Arı Inan, Prof. Dr. Afetinan, s.149.

Bkz.: "Bayan Afet, Ankara Kız Lisesi Tarih ve Yurt Bilgisi Öğretmeni

1. Bakanlık size, Ankara'da açılmakta olan Dil ve tarih Coğrafya Fakültesi'nin tarih bölümünde bir öğretim ödevi veriyor.
2. Bu ödevi gereği gibi yapmaya hazırlanmanız için Cenevre Üniversitesi'nde ödevinize ilgili ders kurslarını yakından takibe bakanlıkça memursunuz. Bu ders kursları müddetince de izinizdir. Bakanlıktan bu ödevi aldığınız ve bu müddet zarfında izinli olduğunuz Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na, Ankara Kız Lisesi'ne ve Bakanlık Zat İşleri'ne bildirilmiştir.
3. Adı geçen üniversiteye girmeniz için gereken sertifikanın aslı size ve Fransızca sureti de Bern elçimize gönderilmiş ve üniversitede hangi tarihte bulunabileceğinizin bildirilmesi elçimizden rica edilmiştir. Elçiden gelecek cevabı ayrıca bildireceğim.
4. Şimdiye kadar üstünüze aldığınız bütün önemli işlerde olduğu gibi, Türk kültürüne büyük yararlar sağlayacak olan bu ödevinizde de tam bir başarı dilerim, sayın öğretmen.

Kültür Bakanı Saffet Arıkan"

27 ATAZB, K.39, G.93, B.93-2.

28 ATAZB, K.39, G.93, B.93-2a.

zorlu geçeceğinin belirtileridir²⁹. O, yazdığı mektupta özellikle dil teorisi ile ilgili olarak “insan güneşin aydınlığını ve sıcaklığını yeryüzüne indirdikten sonradır ki, kültür sahasında ilerlemiş ve kendi emeği ile tabiata hakim olabilmıştır. Ateşin keşfi kültür ışığının parlaması ve bu suretle dilde tekâmülü sağlamıştır.” Sözleri ile bu konuyu daha önce Ankara’da bizzat Atatürk ile konuştuğunu ifade etmektedir³⁰.

Sürekli Atatürk ile telefon, mektup ve telgraf yazışmaları ile haberleşen Afetinan’ın, 15 Kasım 1935 tarihinde yazdığı mektuptan, Cenevre’de entelektüel bir çevre edindiğini, bunda da Profesör Pittard’ın büyük katkısı olduğunu, kendisini Cenevre Kantonu Kültür Bakanı, Türk Konsolosu, üniversitenin rektörü ve Cenevre Tarih Cemiyeti Başkanı ile tanıştırdığını anlatmaktadır³¹. Bu tarihte artık dersleri tamamen yoluna koyan Afetinan, “Methodehistorique” dersi için özel çalışma yaptığını ve fırsat buldukça konferansları takip ettiğini belirtmektedir. Katıldığı bir konferansta Roma’yı anlatan bir bayan akademisyenden etkilenecek, Türkiye üzerine bir konferans verme kararı almış ve hazırlıklara başlamıştır. Bu arada dil kursuna da başladığını, Atatürk’ün kendisinden bazı kitaplar istediğini, ancak bunların bazılarını bulamadığını ve Paris’e ısmarladığını yazmaktadır³². Derslerde bir çok kez hocalar ile akademik tartışmaya giren Afetinan bunlardan birinde, Voltaire’in kitabından alıntı yaparak Atina Akropolü’nün Türkler tarafından cephanelik yapıldığı ve 1687 yılında Venedik tarafından bombalanarak tahrip edildiğini açıklayan Profesöre; Yunanistan’daki abidelerin Türkler sayesinde muhafaza edildiğini, belki geçici olarak silah deposu yapıldığını anlatmış ve bu konuda Tarih Kurumu’ndan destek istemiştir³³.

Cenevre’de tarih ve arkeoloji cemiyetine üye olarak kabul edilen Afetinan, buradaki konferans ve toplantıları da takip etmeye başlamıştır. Bu toplantılarda Türk tarihine, kültürüne ve arkeolojisine yönelik birçok tartışmaya girmiş ve Avrupalı profesörlere bilgi aktarmıştır. Bunlardan birinde 1929’da Topkapı Sarayı’nu müzeye dönüştürme çalışmaları sırasında bulunan Piri Reis haritası ile ilgili tartışmada, haritanın yeni baskısını tanıtarak Türk medeniyetinin örneklerini sunmuştur. Piri Reis haritasını coğrafya profesörüne göstermiş ve düşüncelerini sormuştur. Aldığı ön cevap; “Türkleri, Avrupa korsan ve soyguncu olarak tanır, bu kadar güzel ve ilmi eserlerin olduğunu tanıtmak ne büyük bir millî vazife” şeklinde olmuş ve haritayı etüt etmek için bir haftalığına ödünç almıştır³⁴. Özellikle dil derslerine ağırlık vererek Türkiye’den Atatürk’ün gönderdiği dokümanları inceleyerek hocaları ile görüşmeler yapmış ve incelemelerini aktarmıştır. Türk tarihine ait doküman ve belge bulmakta zorlandığını ifade eden Afetinan, bu konuda kütüphanelerden araştırma yaparak derslere malzeme toplamaktadır³⁵.

Afetinan’ın 30 Ocak 1936 tarihinde “Independance Turque et le Traite de Lausanne” adlı konferans sunumu oldukça başarılı geçmiş ve harita üzerinden yaptığı

29 ATAZB, K.39, G.93, B.93-3.

30 ATAZB, K.39, G.93, B.93-1.

31 ATAZB, K.39, G.91, B.91-1.

32 ATAZB, K.39, G.91, B.91-3.

33 ATAZB, K.39, G.91, B.91-3a.

34 ATAZB, K.39, G.85, B.85-2a.

35 A. Afetinan, *Atatürk’ün Mektupları*, s.46.

açıklamalar hem öğrencilerin hem de akademisyenlerin ilgisini çekmiştir³⁶. Yaklaşık 45 dakika süren konferansta Lozan Konferansı ile ilgili bilgiler aktarmış, konferans sonrasında profesör, Lozan Konferansı ile ilgili bir anısını şu şekilde anlatmıştır. “Lozan Konferansı’nı ben de takip etmiş ve ilgi çekici notlar almıştım. Hatta Mondros Mütarekesi’nden sonra Ermenistan Cumhuriyeti’nin Teşkilat-ı Esasiesi’ni yazmak için beni çağırmışlardı. Gitmedim çünkü böyle bir devletin olacağına aklım ermedi. Türk mukavemeti başladığı zaman bir Türk dostum ‘Biz kurtulduk’ demişti. Bende buna inanmıştım.”³⁷ Yapılan konferansla ilgili değerlendirmede profesör şunları söyleyerek kendisini onurlandırmıştır. “Çok çalışılmış iyi bir etüt, bilhassa mevzuu iyi develope etmişsiniz. Proportioniyi muhafaza edilmiş, herhangi bir yerde iyi bir makale olarak çıkabilir.” Ayrıca bu konferansın, Lozan Muahedesi’nin yapıldığı salona bir plaket koymak için yapılacak törende tekrarlanması için Afetinan bir girişimde bulunmuş ve olumlu netice almıştır³⁸.

Mart 1936 tarihinde Cenevre Tarih- Arkeoloji ve Coğrafya Cemiyetinde “Türkiye’de Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan arkeolojik kazılar ve Alacahöyük” üzerine projeksiyonlu bir konferans vermiş ve büyük bir beğeni toplamıştır. Konferansı bizzat takip eden Cemal Hüsnü Taray’ın, 12 Mart 1936 tarihinde, Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak’a yolladığı telgrafta Afetinan’ın yaptığı konferans ile ilgili izlenimlerini şu sözlerle aktarmıştır³⁹. “Bu akşam Londra’ya hareketimden evvel Bayan Afet’in Cenevre Tarih Cemiyetindeki konferansında hazır bulundum. Salon, Cenevre’nin üniversite matbuat ve ilim mahfiline mensup kadın erkek mutena zatlarla dolu idi. Heyeti Murahhasa ve konsolosluk erkânı ile Cenevre’deki bütün Türk talebesi de vardı. Reis Bayan Afet’e söz vermeden evvel kendisini samiine takdim ile Türk Tarih Cemiyetinin ikinci reisi bulunduğunu söyledi ve Tarih Cemiyetinin yazdığı mektuptan iki cemiyet arasında ilk teşriki mesai eseri olmak üzere Türk cemiyetinin yapmış olduğu arkeolojik araştırmalar hakkında bir konferans vermesinin Bayan Afet’ten rica edilmiş olduğuna dair bulunan fıkraları okudu. Bayan Afet gayet vakurane ve fasih bir lisanla konferansını verdi. Projeksiyonları izah etti. Konferans derin ve devamlı bir alaka ile dinlendi. Projeksiyonlar muvaffakiyetle gösterildi ve konferans sonunda Bayan Afet çok alkışlandı. Reis, Bayan Afet’i hararetle tebrik ve kendisine Türk Tarih Cemiyetine birçok faydalı konferanstan dolayı cemiyet namına teşekkürlerini iade ettikten sonra Bayan Afet’in Cenevre Tarih Cemiyetinin de azası bulunması hasebiyle bu akşamki muvaffakiyetten bu cemiyetinde bilhassa fahr duyduğunu ilan etti. Samiini arasında bulunan üniversite rektörü Journal de Geneve başmuharriri sair zevat Bayan Afet’i tebrik ettiler. Bu akşam Türk Tarih Cemiyeti Cenevre’nin ilim alemini de Bayan Afet’in konferansı ile çok parlak bir muvaffakiyet kazanmıştır. Atatürk’ün yüksek katlarına ellerinden derin tazimlerle öptüğümün ilavesi ile bu haberlerin ulaştırılmasını saygılarımla rica ederim.”

Afetinan, o yıl 15 günlük yarıyıl tatilini Cenevre’de kalarak geçirmiş ve yapacağı “Economi” konferansının hazırlıklarını tamamlamıştır. O, Atatürk’e yazdığı 20 Aralık 1936 tarihli mektupta, konferansını Fransızca olarak hazırladığını ve bunun kendisini yordüğünü, zaman zaman üniversite hocalarından dil

36 ATAZB, K.39, G.85, B.85-1.

37 ATAZB, K.39, G.85, B.85-2.

38 ATAZB, K.39, G.85, B.85-2a.

39 ATAZB, K.39, G.102, B.102-1.

konusunda destek aldığını, bu konuda yaşadığı sıkıntıları anlatmıştır⁴⁰.

Bu arada Nuri Conker'in ölüm haberini alan Afetinan büyük üzüntü yaşamış ve bu üzüntüsünü etrafındakilerle paylaşmıştır. 26 Ocak 1936 Salı günü planlanan Konferans hazırlıklarını tamamlayarak hocası ile son düzeltmeleri yapmış ve yeni başlayan dönemin derslerine yoğunlaşmıştır. Konferans planlandığı tarihte değil 2 Şubat 1936 tarihinde yapılmıştır.

Kendisi zaman zaman farklı derslerin konferanslarına da dinleyici olarak katılmış ve tartışmalara girmiştir. Bunlardan biride hukuk dersinde yapılan konferanstır. O, burada geçen diyalogları şu şekilde anlatmıştır. "Atatürk hommepolitique" idi. Tartışma sırasında profesör şunu sordu. Acaba Atatürk hangi Avrupa muharrirlerini okur ve Türkiye'deki yeni rejim için nereden ilham almıştır? Bu soru üzerine söz isteyen Afetinan şu cevabı vermiştir. "Okur ve çok okur, fakat tenkit ederek okur. Yeni rejim için kendi milletinden ilham almıştır. Çünkü asıl etüdünü milleti üzerinde yapar."⁴¹ Bu konuşmalardan da anlaşıldığı üzere Afetinan katıldığı her toplantı ve konferansta tartışmalarda gerekli akademik cevapları vermiş ve eğer konu üzerinde yeterli kaynak ve doküman yoksa onun araştırarak ve Türkiye'den isteyerek mutlaka konuyu sonuçlandırmış ve karşı tarafı ikna etmiştir.

Derslerinde başarılı olan Afetinan, bazı derslerde zorlandığını açıkça ifade etmektedir. Bu derslerin başında "EconomiePolitique" gelmektedir. Dersin hocasının farklı bir yapıda olduğunu kendi anlatımlarının mutlak surette ezberlenmesi gerektiğini anlatmaktadır. Ayrıca "LesinstitutionsPolitiques" dersinde de ortaçağ kilise teşkilatı ve tabirleri anlatıldığı için zorlandığını belirtmekte, "Statistique" dersinde ise hoca ile iletişiminin iyi olduğu ve dersi anladığını belirtmektedir⁴². Özellikle ikinci yıl derslerine daha da alışan Afetinan, "Histoireeconomique" dersinin çok iyi geçtiğini ve Atatürk'ün kendisine öğrettiği ekonomi tasnifinin çok işine yaradığını ifade etmektedir. Bu konuda seminer hazırlama girişiminde bulunarak "la vieeconomiquechezles Hittites" konusunu seçmiş ve Tarih Kurumundan yardım talep etmiştir⁴³. Ayrıca, "Anthropologie" dersine özel çalışmalarla hazırlık yapmış ve hocası Pittard ile yaptığı görüşmede yapacağı tezini de bu alandan seçmek istediğini belirtmiştir. "Sociologie ve Economie Sociale" dersleri zor olsada bu derslerden keyif aldığı ve başarılı olduğu görülmektedir.

İkinci yıl yapacağı konferansları, "Histoireeconomique, Anthropologie, Geographie" derslerinden seçerek çalışmalara başlamış ve amaçlarını şu şekilde belirlemiştir. Türk tarihi üzerinde çalışmak, bu muhite ondan bir fikir vermek, mevzu üzerinde severek çalışmak, ilerisi içinde faydalı olmak⁴⁴. Bu nedenlerden dolayı basit konulardan ziyade bilinmeyen konuları tercih etmiş ve çalışmalarını bu doğrultuda yapmıştır.

Cenevre'de, müze müdürünün verdiği bir konferansta Yunanistan, İtalya ve Türkiye'ye yapılacak olan seyahatin ön bilgilendirme ve değerlendirmesi yapılırken, Yunanistan bölümünde sadece Osmanlıdan kalma bir mezarlığın gösterilmesi

40 ATAZB, K.39, G.98, B.98-12a.

41 ATAZB, K.39, G.84, B.84-2a.

42 ATAZB, K.39, G.85, B.85-4a.

43 ATAZB, K.39, G.94, B.94-2.

44 ATAZB, K.39, G.94, B.94-3a.

Afetinan'ı üzümüş ve daha sonra karşılaştığı müze müdürüne Yunanistan'daki Türk Osmanlı eserlerini anlatmış ve Türkiye hakkında niçin iyi şeylerden bahsetmediğini sorduğunda, müdür mahcubiyetini gizleyememiş ve kendi yanından uzaklaşmıştır⁴⁵. Buradan da Afetinan'ın özellikle Türkiye ve Türk medeniyeti ile ilgili karşılaştığı en ufak bir olumsuzlukta dahi bunu araştırıp ilgili şahıslara anlatarak onları ikna ettiğini görmekteyiz. Karşılaştığı benzer durumlarda mutlak surette Atatürk'ten ve Ankara'daki yeni kurulan Türk Tarih Kurumundan yardım almakta ve tezlerini sağlam temellere oturtmaktadır. Bu konuda Atatürk'ün kendisine yazdığı 4 Aralık 1936 tarihli telgraf açık bir örnektir. Bu telgrafta şunlardan bahsedilmektedir: *"Bugün mektubunu aldım. Yolda ve oraya vardığım ilk günlerinde geçirdiğim sıkıntı ve rahatsızlıktan çok müteessir oldum. Fakat derslerini kavrayışına ve yapacağın konferansları güzel seçip tanzim edişine memnun oldum. Bütün düşündüklerini ve konferanslarını arkadaşlarla görüşerek tasvip ettik. Tarih Kurumundan istediğin vesikalar gönderilmiştir. Yalnız Alacahöyük buluşları üzerindeki tetkikten çıkan ekonomik neticeler hakkındaki arzunuzu henüz yerine getirecek halde değiliz. Fakat arkadaşlar, çok yakında tespit edecekleri raporları size de bildireceklerdir. Mektubunuza kısa cevap olmak üzere yazdığım bu telgraf, tanıdığınız arkadaşlar ve Dil Kurumu üyeleri huzurunda yazılmıştır. Bu vesile ile çok alaka ile sizden bahs olunmuştur. Muzaffer, samimi olarak bütün dileklerinizi yapacağını söylerken, Dirik, Trakya'da yapılmasına büyük arzu gösterdiğiniz kazılardan sandıklarla seramik eserlerin etüt edilmek üzere Ankara'ya gönderildiğini bildirdi. Mu ve May yani Uygur Türk alfabesinin bütün medeni dünyada ilk alfabe olduğunu görmekle ve sizin bir haftalık tahsil tetkiklerinizin neticesini dinlemekle bahtiyarlığımı, bütün malum inadına rağmen gülerек ve sevinerek hikmet, beşşetle gösterdi. Bütün Şark vilayetlerimizde zaten umduğumuz yeniliklerin çok kıymetli amili olduğuna kimsenin şüphesi bulunmayan, sempatik Tahsin Uzer'de hepimizle beraber olarak sizinle yüksek alakasını beğeneceğiniz tarzda izhar etti. Müştak, bildiğiniz gibi, sizin son gece hatıralarda yer tutan beyanatınızı aynen zaptetmiş. O gece, bu gece hep okur. O her okudukça başta şüphesiz ben bütün arkadaşlar sizi takdirle yadederiz. Hatta o bu yazıların behemehal dünya matbuatına intikal edecek kadar fikri ve ahlaki kıymeti olduğunu ısrar ederek, benden bu hususta müsaade istedi. Ben Müştak Mayokan'a bu yazıları her okuduğu gece sonunda fazlasıyla vermiş olduğum halde daima şu ihtiyatı kaydı koydum: "Bu defa Afet'e sor" Sanırım suretini size gönderdi. Umumi olarak takip etmek üzere çizdiğiniz tahsil planını Kültür Bakanı'da dahil olduğu halde tasvip ediyoruz. Yalnız herhalde bu bahsettiğiniz tarih hocası ile mutabık olarak bir süje seçmenizi münasip görürüz. İçinde bulunduğunuz vaziyet, münakaşadan ziyade mutabakatı tercih ettirmelidir.*

Ayrılık yamandır. Bunu, senden ziyade biz duymaktayız. Fakat sonunda duyacağınız yüksek zevk ve sevincin sizi mutlaka düşünebileceğiniz en büyük bahtiyarlığa kavuşturacağını hatırlamanız, bütün tahsil ve çalışma kuvvetinizin esaslı kaynağı olabileceğini söylemek isterim"⁴⁶.EK-2

Afetinan, bir taraftan tarih çalışmalarına yoğun zaman ayırırken bir taraftan da dil tetkiklerine özel zaman ayırmakta, bu konudaki tespitlerini aktarmaktadır. Eti'ler üzerine okuduğu kitaplarda "Tarku" kelimesi üzerinde birçok malumata rastladığı, ayrıca Eti yazıları içinde Türk diline ait tespitlerinin kendisini çok

45 ATAZB, K.39, G.85, B.85-5.

46 ATAZB, K.39, G.96, B.96-2.

heyecanlandırıldığını belirtmektedir⁴⁷. Atatürk'e yazdığı 15 Mayıs 1937 tarihli mektupta dil konusunda şunları belirtmektedir. "Okuduğum tarih parçaları bana bir kere daha şunu hatırlattı. Milletlerin istiklali dil birliğindeki kuvvetle oluyor. Senelerden beri, sizin dil seferberliği Türk'e ilim dilini ve halk dilini kazandıracak. Yorulmadan çalışmanızın, büyük hikmeti elbette bundadır"⁴⁸. Ayrıca hocası Pittard da Türk dili ile yakından ilgilenmekte ve Türk dilinin diğer diller arasındaki yerini araştırmaktadır.

Cenevre'de kendisine resmi çevrelerden dostlar edinen Afet Hanım birçok kez konferans, toplantı ve seminer faaliyetlerine katılırken sosyal aktivitelerden de uzak kalmamıştır. Cenevre Konsolosu ve eşi ile birlikte sık sık sinemaya giderek vakit geçirmiştir. Bunlardan birinde sinemada dünya haberlerinden bahsederken, Türk donanmasının Akdeniz ziyareti gösterilince heyecana kapılmışlardır. Kendisi bir anda Piri Reis konferansını düşünerek kendisinin bu konuda ne kadar önemli bir iş yaptığını, 16'ncı yüzyılın âlim amiralini Avrupa'nın ortasında tanıtmakla gururlandığını ifade etmektedir⁴⁹. Bu arada, Coğrafya Cemiyeti 8 Ocak 1937 tarihinde yapılacak olan Piri Reis konferansının ilan başlığını şu şekilde koymuş ve duyurmuştur. "Un amiral cartographe Tur edu XVI. Siecle Piri Reis, auteur de la plusancienne Carte de l'Amerique"⁵⁰. Atatürk, Piri Reis konferansı sonrasında Afetinan'a Eskişehir'den yolladığı 10 Ocak 1937 tarihli telgrafta, kendisini şu sözlerle kutlamıştır⁵¹. "Piri Reis konferansınızla elde ettiğiniz muvaffakiyeti haber aldık. Arkadaşlarla birlikte memnun olduk ve iftihar duyduk. Tebrik eder gözlerinizden öperim."

Afetinan 1-8 Eylül 1937 tarihinde Romanya, Bükreş'te yapılan "XVII. Uluslararası Prehistorik- Arkeoloji Kongresi'ne" katılarak burada "Türk Tarih Kurumunun Arkeolojik Kazıları ve Alacahöyük Eserleri" adlı tebliğ sunmuş ve Anadolu'da yapılan son kazılar hakkında akademik dünyayı bilgilendirmiştir. Ayrıca yine bu kongrede "İki yüz Türk Kadını Üzerine Antrapometrik İnceleme" başlıklı başarılı bir başka tebliğ daha sunmuştur. 1937 yılı Afetinan için hem yurt dışında hem de yurt içinde yoğun akademik çalışma faaliyetleri ile geçmiştir. Bu arada 20-25 Eylül 1937 tarihinde İstanbul Dolmabahçe Sarayında yapılan II. Türk Tarih Kongresinde "Türk Tarih Kurumu'nun Arkeolojik faaliyetleri" ve "Türk Osmanlı Tarihinin Karakteristik Notlarına Bir Bakış" başlıklı iki ayrı tebliğ sunarak başarılı çalışmalarını kamuoyuna anlatma fırsatını bulmuştur⁵². Bu konferansa yönelik olarak Profesör Zeki Velidi Togan, Afetinan'a Bonn'dan yazdığı mektup ile kendisine tebriklerini iletmış ve kısa süre içerisinde kendisinin çok ciddi bir ilim adamı olarak yetiştirmesinden dolayı memnuniyetini iletmıştır. EK-3

Afetinan ikinci yıl başlarken özellikle "İlimler tarihi" dersine ilgi duymuş ve o yıl yapacağı konferansları tarih ve iktisat tarihi alanından seçmiştir. Konusunu Osmanlı Devletinin ekonomi tarihi olarak belirlemiş ve Türkiye'den Tarih Kurumu vasıtasıyla belge talebinde bulunmuş, diğer konferansının konu başlığını ise "La

47 ATAZB, K.39, G.97, B.97-1a.

48 ATAZB, K.39, G.87, B.87-4.

49 ATAZB, K.39, G.97, B.97-3.

50 ATAZB, K.39, G.98, B.98-13a.

51 Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, s.42.

52 A.g.e., s.70.

vieconomiquechezlestrusques” olarak belirlemiştir⁵³. Osmanlı devri ekonomisine ait Türkçe neşredilmiş kitapların kendisine yollanmasını ve Başbakan Celal Bayar’ın bu konu ile ilgili malumat ve bilgilerinin kendisine destek olacağını Atatürk’e yazdığı 29 Aralık 1937 tarihli mektupta belirtmiştir⁵⁴. Bunun üzerine kendisine konu ile ilgili arşiv belgeleri yollanmış ve çevirileri yapılarak konferansta kullanmıştır. Bu çalışmayı hocası Profesör Antony Babel çok beğenmiş, lisans ödevi olarak kabul etmiş ve daha sonra da kitap olarak basıldığında kitaba önsöz yazmıştır.

Doktora çalışmasında tez konusu olarak Türkiye tarihinin genel durumu ve antropolojik veriler ışığında Türk milletinin dünya milletleri arasındaki yerini belirleme şeklinde tespit edilmiştir. Çalışmalarını ve araştırmalarını bu konu üzerine yoğunlaştırmış, tezin başlığını da “Türkiye Halkının Antropolojik Karakteri ve Türkiye Tarihi” koymuş ve 198 sayfalık bu çalışma 1947 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından basılmıştır.

Yaptığı tüm çalışmaların amacının Türk medeniyetini belgelere dayalı bilgiler ile araştırmak ve buradan elde edeceği sonuçlar ile yeni eserler ortaya koymak olduğunu belirten Afetinan araştırmalarını çok yönlü sürdürmüş ve hocası Profesör Pittard’dan bu konuda büyük destek görmüştür. Ayrıca hocası her türlü konferans ve toplantıda kendisini yanında götürmüş ve mutlaka ona da söz hakkı vermiştir. 12 Mayıs 1938 tarihinde Tarih Cemiyetinde yapılan konferans buna örnektir. Afetinan bu konferansta arkeoloji raporunu sunmuş ve büyük övgü almıştır⁵⁵. Ayrıca dinleyici olarak katıldığı konferanslarda özellikle Türk medeniyetine dair hususları dikkatle takip etmiş ve mutlaka tartışmalara katılmıştır. Olumsuz beyanatlara araştırmalar neticesinde cevap vermiş ve tezlerini sağlam temeller üzerine oturtmuştur.

53 ATAZB, K.39, G.98, B.98-2a.

54 ATAZB, K.39, G.101, B.101-1a.

55 ATAZB, K.39, G.86, B.86-5.

Sonuç

20'nci yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan ulus devletlerin kuruluş sürecinde, milletlerin tarihlerini araştırma, öğrenme ve ulusal kimlikleri bu temele oturtma çabası hızla yayılmış ve gelişmiştir. Devletler kendi kimliklerini tarihin derinliklerinden çıkarma ve ispat etme yarışına girmiş, ancak bunu yaparken kendinden olmayan milletleri ötekileştirme ve aşağılama komplekslerinden de uzak kalmamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk dünyada meydana gelen bu değişim sürecinde Türk ulusuna yeni bir kimlik kazandırma çabası ile birçok alanda gerçekleştirdiği hamlelere tarih ve kültür araştırmalarını da eklemiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini kültür olduğu bütün dünyaya ilan etmiştir. Bu yeni oluşum ve algıyı ortaya çıkarma ve tanıtma misyonunu da tarih ve tarihçilere vermiştir. Kurulan Türk Tarih Kurumu başlangıçtan itibaren üstlendiği bu modern misyonu yerine getirme çabası ile Birinci ve İkinci Türk Tarih Kongrelerini icra etmiş ve Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda Türk Tarih Tezini dünyaya duyurmuştur. 1932 yılında yapılan Birinci Türk Tarih Kongresinde fikirleri ve ortaya koydukları tezler ile Reşit Galip, Zeki Velidi Togan, Fuad Köprülü Türk tarihçiliğinin seyrini değiştirmiş ve yeni yaklaşımları ortaya koymuştur. 1937 yılında yapılan ikinci Türk Tarih Kongresi ise Türk tarihçiliğinin boyutlarını uluslararası alana taşımak gayesi ile toplantı, uluslararası nitelikte icra edilmiştir.

Türk Tarih Kurumu, başlangıçtan itibaren Türk tarihini tetkik ederek bilimsel esaslarla elde ettiği sonuçları yayınlamış ve tezlerini arkeolojik ve filolojik araştırmalara dayandırmıştır. Ancak dönemin şartları gereği, ilmi yetersizlikler ve hedeflerin tam ortaya konamaması neticesinde Atatürk'ün ölümünden sonra bu çalışmalar aynı doğrultuda ve hızda devam ettirilememiştir. Bu dönemde hazırlanan "Türk Tarihinin Ana Hatları" ve hazırlanan 4 ciltlik tarih kitapları hedeflendiği doğrultuda tam anlamı ile okutulamamıştır.

Cumhuriyet döneminde yapılan tarih çalışmalarında Afetinan'ın gayretleri ve çabaları her türlü övgünün üzerindedir. Gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında üstün bir çalışma azmi ve mücadele ile birçok başarıya ortak olmuş, Türk tarih Kurumunun kuruluş ve çalışmalarında aktif görev almıştır. Kendisine teklif edilen üniversite öğretim görevliliğini yeterli olmadığını düşünerek kabul etmemiş, bu eğitimi tamamlamak adına 4 yıl Cenevre'de araştırma ve incelemelerde bulunarak doktorasını tamamlamıştır. Daha sonraki süreçte gerek akademik ve gerekse bürokratik birçok alanda hizmetlerine devam etmiştir. Onun ortaya koyduğu çalışmalar daha sonra yapılacak arkeolojik, antropolojik ve tarih çalışmalarına öncülük etmiştir. Bu çerçevede Anadolu'da var olan medeniyet izleri daha modern esaslarla araştırma ve inceleme seyrine girmiş ve Atatürk'ün ortaya koyduğu Türk tarih tezinin kanıtlanmasına katkı sağlamıştır.

EK 1:

A	111
D	
F	1-46

MUKADDİME-

Bah

GİRİŞ
ATASE
TARİHİ

insanlar, tanıdıkları, bildikleri şeyleri severler ve sevdikleri şeylerle alâkadar olurlar.

Bu sebeple Yurt Bilgisinin vatandaşlarda memleket sevgisini beslemek noktasından çok ehemmiyeti vardır . Yurt Bilgisi notlarından intihap,Vergi,askerlik kısımlarını memleketimizin büyük zatlarının lütüfkâr yardımlarıyla birer kitap halinde toplamış ve Himayei Etfal cemiyeti menfaatına ayrı ayrı bastırtmışım .Bunlardan sora vatandaş için Medenî Bilgiler ismi altındaki kitap ta aynı suretle bastırıldı. Bütün bunları her zaman değişen kanunlara ait tafsilattan ayrıarak bir araya topladım . Bu suretle esas mefhumlar bir cilt altına girdi. Alâkalı kanunlar hulusası ayrıca lâhika olarak bastırılacak ve bunlar da değişiklik olunca lâhikalarda tadilât yapılacaktır .

Bu kitabın ikinci cildi olmak üzere devlet teşkilatına ait esasları da vücuda getirmek istiyorum . Bunun için topladığım notları , uzun müddet devlet ve fırka işlerinde mühim vazifelerde çalışmış olan Kütahya Mebusu Recep Beye verdim. Bana yardım etmesini rica ettim...

Bu suretle vücuda gelen eser kitabın ikinci cildi olarak kendi imzaları altında neşrolunacak bir mahiyet aldı .

Yurd Bilgisi ve Tarih
imzalıdır
Şefik

EK 3:

Prof.Dr.A.Zeki Validi Togan
Poppelsdorferallee,25.Bonn,

20.İlkkânu,937.

Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Prof.sör Bayan Afete.

Sayın Prof.sör Bayan!

1)Tarih kongresinde verdiğiniz konfransları "Ulus" gazetesinde okuyarak çok müstefid oldum,bilhassa son konfransınızı tekrar ve tekrar okuduktan sonra az zaman zarfında Türk tarihinin,onun siyasi iktisadî ve ictimai tekâmül safhalarını bu derecede vüçuhla anıyan ve annatabilen ciddi bir ilim adamı olarak yükselmiş olduğunuzu göüp gıpta ettim.Bu tekâmül her halde kendi istidadifitrînzila beraber büyük Atatürkün ma'iyetinde bulunmak şerefiyle izah edilir.Bu münasebetle size bir mektupla müracaat etmek lüzumu aklıma geldi.Rica edıyorum,büyük Atatürk nezdlerinde tavassutt eylemek lutfunda bulunmanızla: belki bana da vatanda çalışmak imkânını verirler.

2)Biz bugün Türk tarihinde eşi az ve bir çok itibarla eşsiz olan bir devirde yaşıyoruz.Ben milletimiz içinde çalışmak için yetiştim.Yabancı ellerde yabancı bir dilde yazarak çalışmak bana çok ağır geliyor. Burada bir kitab yazınca kendi dilim olan Türkçe ile bir kaç kitab yazabilirim ve ondan dah'geniş bir karîler zümresini istifade eder.Burada bin müşîlatla yazıp çıkardığım bir ~~eser~~ ^{ise} ancak mutahassis alimler tarafından ^{okunur} istifade ediliyor.Senelerden beri türkçe olarak tab'a hazırlamış olduğum eserler vardır,bunların bir listesini ilave edıyorum.Atatürk imkan verirlerse ben bunları meydana çıkara bilirdim.Millî tarih sahasındaki hususî kanaatlatım ~~mm~~ muvafık görülmediği takdirde onları tay ederim,yalnız toplıya bildiğim mevaddın kısmen olsa bile neşrine müsaade eder ve imkan verirlerse bu da kâfi olurdu.Malûmunuz olsa gerektir,ki ben millî tarih menbalarımızı evvela Türkistanda ve Petersburgda,sonra da Türkiye ve Avrupa ~~mm~~ kütüphanalarında topladım.Bir çok tarihî menbalar vardır,ki onları görmek,yahut Türkistan,Afganistan ve İran kütüphanalarında görülen yazma menbalarındaki malûmatı onların Türkiye ve ~~mm~~

Avrupa kütüphanelerindeki yazma nushalarıyla karşılaştırmak şimdilik bana nasıp olmuştur. Bu itibarla ~~mesaimi~~ mesaimi, bilhassa toplıyabildiğim mevaddı ve onların mukayesesini büyük Atatürkün takdir buyuracaklarına umuyorum.

3) Ben Atatürkü daha Rusyada iken "Yeni Mecma"nın Çanakkala nushasını mükerreren okuyarak biraz öğrenmiştim. ~~sonra kendileri ben Orenburgda Başkurdistan~~ Sonra kendileri ben Orenburgda Başkurdistan hükümeti reisi iken Trabzondan bir telgraf çektiler. Biz dedik: "Türkiyenin ~~baş~~ başkumandanı bize samimî uhuvvet hislerini izhar ederek telgraf çekmesi gibi bir mertlik tarihta görülmemiştir, biz bu adamı bir gedip görmeli ve elini öpmeliyiz". Sonra 1922 senesinde Pamir dağlarında ve Hindukuşte onun Anadolu'da muvaffakiyetini dileyerek "Yaşa yaşa Mustafa Kemal Paşa" şarkılarını söyledik. Elyevm Türkiştnde kalan akrânımla temas için bir münasebet bulabilirim ^{onlara} dediklerim budur "Ana yurttaki Türkler için yegâne rehber Atatürktür, ona, onun Türkiye sine kalben marbutiyet, ona karşı sevgi bize karanlık günlerimizde yıldız olmalıdır". Ne de siyasette ve ne de kültür meselelerinde Atatürkten ayrı bir fikrim ve düşüncem yoktur. Kendilerine ilelebed ve bilakayduşart muti' ve munkadım. Onun zamanında yaşarken ondan ilham alarak çalışmak yegâne gâyemdir. Avrupada mesaim takdir edildiği ~~ma~~ gibi hayatım da maddeten te'min edilmiştir; fakat milletimin babasının, büyük Atatürkün itimadını bulmadıkça bunlar gözüme görünmez. Beni bu muracaata sevkeden ancak Atatürkü görerek ve ondan ilham alarak milletim efradı içinde çalışmak aşkıdır. Şu mealde bir mektubu Bay Şükrü Kayaya da yazdım.

1-89 4) Türk Tarih Kurumunun mesailerinde iştirak eylemek isterdim. Mümkünse onun neşriyatını bana göndermek lutfunda bulunmanızı çok çok rica ederim. Ben kendi neşriyatımı Atatürkün hususî kütüphanelerine gönderiyorum; istenildiği takdirde Türk Tarih Kurumu kütüphanasına da gönderirim.

Bilvesile derin saygı ve selamlarımı arz ederim

A. Zeki Vakıfı Tozoz

P.S. Kâhâletisâ yurtusa tatillerim, Avusturya ~~al~~ alpdaglarında geçiyorum. Bu satırları ~~abedi~~ abedi kâğıtlar arasında ~~vaki~~ vaki' Ohridgöl markisinde yazarken gibi bir dâkka selamliyorum A. Z. V. T.

Zeki Validi Toganın daha neşrelunmamış eserleri:

- 1) "İstanbul kütüphanelerindeki yazmalardan", üç cilt:
  - a) Birününin eserleri
  - b) İstanbul ve bilmumu Türkiye kütüphanelerinde şark türk-çesince ve kıpçak şivesindeki eserler
  - c) Reşideddinin eserleri
(Benim daha 1926 de tamam olan bu eserim hakkında Köprülü Fuad "Hayat" mecmuasının 1926 N.3 nushasında malûmat vermişti).
- 2) "Türkistanın tarihî ve jografyası". dört cilt:
  - a) Türkmenistan ve Amudarya havzası
  - b) Zerafşan ve Sırderya havzaları
  - c) Talas-Çu ve İle havzaları ve Kazakistan.
  - d) Tarım havzası, şarki Tiyenşan ve Jungariya
- 3) "Türklerin tarihta intişar sahalarının tarihî jografyası", üç cilt:
  - a) Şimaligarbi Çin ve Mogolustan
  - b) Ural ve Edil sahaları ve şimli Kafkasiya ve Kırım
  - c) Azerbaycan ve Küçük Asiya.
- 4) "Köktürk ve Sasani İnan münasebatı ve onun yedinci asrımiladi nisfievvelinde garbi Asya vakayi'inde ehemmiyeti"
- 5) "Urtasiyanın 5.-8. asırlardaki siyasi ve ictima'i hayatı".
- 6) "8.-12 asırlarda Ortasyada siyasi ve kultur hayatı". Burada bilhassa Karahanlıların tarihî mufassal yazılmıştır.
- 7) "12-13. asırlarda büyük Mogol ve Türk İmparatorlugunda siyasi ve istima'i hayat". (Çingiz den Kobila Kaana kadar olan devir)
- 8) "13-14. asırlarda Türkistan". Çagatay ulusu ve Temürün hayatı. Bu eser 1913 senesinden beri oğraşarak yazdığım en büyük eserimdir Gibb Memorial Series serisinde englizce olarak neşri kararlaştırılmıştır.
- 9) "Türklerde demircilik ve çelik imalı tarihi".
- 10) "İslamiyetten evvelki Türk medeniyeti".
- 11) "İbn-al-Faqih'in ~~İbn-al-Faqih'in~~ Meşhet kütüphanesinde bulunan eserinde Türklere ait verilen malûmatın tetkiki".
- 12) "İdrisinin Ortasya jografyasına ait verdiği malumatın arabi metni, türkce tercümesi ve tetkiki".
- 13) "Mahmud Kaşgarinin eserindeki Jografî malûmatın tahlili".
- 14) "Mogollarda haritacılık meselesine ait notlar".
- 15) "Hafzi Tanışın Özbek Abdulla han tarihına ait eserinin tercüme ve tahlili".
- 16) "Hayder Mirza Doglatın Kaşgar ve umumen Ortaasya tarihına ait eserinin tercüme ve tahlili".

2

- 17) "Türkistan ve İranın Mogol devrindeki maliye usulleri ve metroloji sistemleri".
- 18) "Eski Horezmin sikke ve ölçü sistemleri".
- 19) "Vasifinin 16.ıncı asırda Türkistan icrima'î ve medeni hayatına ait yazdığı büyük eseri 'Badâi' el-vakâi' nam kitabının türkçe hulasatan tercümesi ve tahlili".
- 20) "Garbi Köktürklerde feodal sistemi hakkında tetkikat".
- 21) "Eski Türklerin takvim usulları".
- 22) "Seyfi Çelebinin 16.ıncı asırda Ortasyada yaptığı siyahat-hatıralarının tahlili".
- 23) "Ütemiş Hacı'nın 1550 de yazdığı Altınorda tarihini (Tarihi Dost Sultan)'ın ~~man~~ çagatayca metnini ve onun tahlili".
- 24) "Oguz ve Nogay dastanlarının metin, farisi ve nogaycalarının tercüme ve izahı".
- 25) "Çinli Huen-Çang'ın garbi Köktürlere ait verdiği malumatın tercüme ve tahlili".
- 26) "Şarki ve garbi Türkistana ait bu güne kadar neşr olunan ilmi neşriyatın muntazam bibliyografisi ve eserlerin kısa karakteristikleri" (büyükce bir eserdir).

Bu listeye benim almanca ve İngilizce neşrolunmak üzere hazırlanan eserlerim dahil değildir, Onlardan büyükceeleri "İbn-Fadlan Reiseberichte" (İbn-Fadlan siyahatnamesi) ~~na~~ ki Leydin de Bibliotheca Geographorum Arabicorum serisinin dokuzuncu cildi olarak neşrediliyor, ve birde "Biruni's Picture of the World" (Biruninin Jografyası), ki Hindüstan asariatika idaresi mecmuası (Archaeological Survey of India) nin 53 üncü cildi olarak basılmaktadır.

A	
D	///
F	1-91

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi; Atatürk Koleksiyonu (ATAZB)

ATAZB, K.39, G.102, B.102-1.

ATAZB, K.39, G.93, B.93-2.

ATAZB, K.39, G.93, B.93-2a.

ATAZB, K.39, G.93, B.93-3.

ATAZB, K.39, G.93, B.93-1.

ATAZB, K.39, G.91, B.91-1.

ATAZB, K.39, G.91, B.91-3.

ATAZB, K.39, G.91, B.91-3a.

ATAZB, K.39, G.85, B.85-2a.

ATAZB, K.39, G.85, B.85-1.

ATAZB, K.39, G.85, B.85-2.

ATAZB, K.39, G.85, B.85-2a.

ATAZB, K.39, G.85, B.85-4a.

ATAZB, K.39, G.94, B.94-2.

ATAZB, K.39, G.94, B.94-3a.

ATAZB, K.39, G.85, B.85-5.

ATAZB, K.39, G.96, B.96-2.

ATAZB, K.39, G.97, B.97-1a.

ATAZB, K.39, G.87, B.87-4.

ATAZB, K.39, G.97, B.97-3.

ATAZB, K.39, G.98, B.98-13a.

ATAZB, K.39, G.98, B.98-12a.

ATAZB, K.39, G.84, B.84-2a.

ATAZB, K.39, G.98, B.98-2a.

ATAZB, K.39, G.101, B.101-1a.

ATAZB, K.39, G.86, B.86-5.

ATAZB, K.39, G.102, B.102-1.

II. Kitap ve Makaleler

AKURGAL, Ekrem, "Türk Tarih Tezinin Ortaya Konulmasındaki Sebepler", *Bellekten*, C. XX.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, "Atatürk ve Tarih", *Bellekten*, C. XXXV, S. 140.

ÇOKER, Fahri, *Türk Tarih Kurumu, Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1983.

DEMİRCİOĞLU, Halil, "Tarih, Biz ve Atatürk", *Bellekten*, C.XXXV, S. 139.

İkinci Türk Tarih Kongresi, İstanbul 20-25 Eylül 1937, Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler, İstanbul, 1943.

Afetinan A., *Atatürk'ten Mektuplar*, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara, 1981.

_____, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara, 1968.

_____, "Atatürk ve Tarih", *Atatürkçülük*, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İkinci Kitap, İstanbul, 1984.

_____, "Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında", *Bellekten*, C. XXXV, 1971.

_____, "Atatürk ve Tarih Tezi", *Bellekten*, C.III, 1939.

_____, "Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde", *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul, 1932.

_____, "Türk Tarih Kurumunun Kuruluşuna Dair", *Bellekten*, C.XI, 1947.

İNAN, Arı, *Prof. Dr. Afetinan*, İstanbul, 2005.

KARAL, Enver Ziya, "Atatürk'ün Türk Tarih Tezi", *Atatürkçülük*, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1984.

KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, 1984.

TUNÇAY, Mete, *Türkiye Cumhuriyet'inde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, Ankara, 1981.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi-Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, III. Kitap-II. Bölüm, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.